

Grzelewska, Danuta

Sesja poświęcona przemianom w dziennikarstwie w latach pięćdziesiątych XX wieku : (Podkowa Leśna 8-10 XII 1986)

Kwartalnik Historii Prasy Polskiej 27/1, 119-123

1988

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

SESJA POŚWIĘCONA PRZEMIANOM W DZIENNIKARSTWIE
W LATACH PIĘCDZIESIĄTYCH XX WIEKU
(Podkowa Leśna 8—10 XII 1986)

W dniach od 8 do 10 grudnia 1986 r. odbyła się w Podkowie Leśnej koło Warszawy sesja naukowa poświęcona przemianom w dziennikarstwie w latach pięćdziesiątych, zorganizowana przez Zespół Naukowo-Badawczy Historii Dziennikarstwa Polski Ludowej i seminarium prowadzone przez prof. Alinę Słomkowską na WDiNP Uniwersytetu Warszawskiego.

Jedynym, jak dotąd, syntetycznym opracowaniem poświęconym dziejom prasy od roku 1944 do drugiej połowy lat siedemdziesiątych jest książka A. Słomkowskiej *Prasa w PRL. Szkice historyczne*.

Dótychczasowe badania Zespołu koncentrowały się na genezie i początkach dziennikarstwa w Polsce Ludowej. Znaczna część podjętych tematów została opracowana w formie dysertacji doktorskich i w różny sposób — także w wersjach popularnonaukowych — została opublikowana lub złożona do druku. Autor monografii „Odrodzenia”, Jacek Natanson, złożył ją do wydawnictwa, a ponadto we fragmentach opublikował w „Miesięczniku Literackim”, „Literaturze” i „Życiu Literackim”. Andrzej Krawczyk zajął się resortem i Ministerstwem Informacji i Propagandy. Andrzej Koziół obronił dysertację nt. prasy Polskiej Partii Socjalistycznej i w syntetycznej wersji opublikował wyniki badań m.in. w wydawnictwie zbiorowym pt. *Z dziejów polskiej prasy robotniczej*. Danuta Grzelewska sfinalizowała badania nad łódzkim ośrodkiem informacyjno-prasowo-wydawniczym w okresie powojennym, ze szczególnym uwzględnieniem prasy PPR i PPS. Andrzej Zieliński obronił dysertację doktorską na temat prasy organizacji młodzieżowych od wyzwolenia Lublina do zjednoczenia ruchu młodzieżowego i opublikował ją m.in. w „Prasie Polskiej”. Opublikowanych zostało wiele prac badacza dziejów prasy kieleckiej Mieczysława Adamczyka. Al. Leszek Gzella wydał książkę o dziejach prasy lubelskiej w Polsce Ludowej i nadal kontynuuje badania nad dziennikarstwem tego miasta i regionu. Bogdan Tuszyński poświęcił się prasie sportowej i z tego zakresu posiada liczne publikacje, w tym książkowe. Piotr Kościński podjął badania nad prasą Stronnictwa Demokratycznego, których fragmenty opublikował na łamach „Tygodnika Demokratycznego”.

Badania nad genezą i początkami dziennikarstwa w Polsce Ludowej prowadzone były głównie w oparciu o prasę i archiwalia. Poszerzenie bazy źródłowej stanowiły prywatne archiwa dziennikarzy, ich relacje i wspomnienia. Badania te nie są jeszcze zamknięte.

Kontynuując prace nad początkami dziennikarstwa powojennego, Zespół postanowił poszerzyć obszar zainteresowań na lata pięćdziesiąte. Pierwszym etapem w podjętym programie było rozpoznanie i gromadzenie materiałów źródłowych. (Zachowana dokumentacja archiwalna w dostatecznym, choć może nie w pełni satysfakcjonującym stopniu pozwala na prowadzenie badań nad przemianami w dzien-

nikarstwie tej dekady). Jednocześnie gromadzi się relacje znaczących dziennikarzy z tego okresu. W ostatnim roku relacje takie przeprowadzono z wieloma redaktorami naczelными, m.in. z Eligiuszem Lasotą, Leszkiem Wysznackim, Janem Brodzkim, Arnoldem Mostowiczem, Romanem Werflem, Anną Pawłowską. Równolegle dziennikarze przygotowują specjalnie napisane wspomnienia. Do druku w wydawanych przez Zespół na Uniwersytecie Warszawskim „Materiałach Pomocniczych do Historii Dziennikarstwa Polski Ludowej” pod red. A. Słomkowskiej przekazane zostały m.in. wspomnienia Henryka Korotyńskiego, Michała Żywienia, Andrzeja Kłisyńskiego.

Różnorodność przedstawionych na sesji referatów — ze względu na podjętą problematykę, jej zakres, sposób prezentacji, wyodrębnione cezurury — pozwala na wyróżnienie kilku grup tekstów.

Zagajając obrady Józef Kądzelski stwierdził, iż w badaniach nad kulturą prasą traktuje się jako: 1) wytwór, 2) „siłę twórczą” kultury. W badaniach nad prasą, która pojawiła się na wysokim szczeblu kultury, równolegle z narodzinami i rozwojem cywilizacji burżuazyjnych, byłoby wskazane przechodzenie od monografii poszczególnych pism do większych syntez, przedstawianie poszczególnych tytułów w perspektywie całości i syntez popartych analizą dokumentów.

Wstępem do rozważań na temat przemian w dziennikarstwie w latach pięćdziesiątych był referat A. Słomkowskiej, poświęcony problemom badawczym historii dziennikarstwa Polski Ludowej. Autorka przedstawiła zasoby archiwalne i scharakteryzowała bazę źródłową do dziejów najnowszych; omówiła stan badań nad polską prasą powojenną, koncentrując się na przedstawieniu dorobku i inicjatyw wydawniczych uczestników Zespołu; uzasadniła szeroko, dlaczego obszar badań należy rozszerzyć na lata pięćdziesiąte oraz zająć się wytyczeniem cezur i znaczących dat w ramach tej dekady. Podkreśliła, że w badaniach historycznoprasowych nie wystarczy ograniczyć się do podziałów według dat kolejnych, ważnych plenów, konferencji i zjazdów partyjnych. (Plenarne posiedzenie KC PZPR w październiku 1956 r., które w życiu partii odegrało rolę zasadniczą, w rozwoju dziennikarstwa bezpośrednich zmian nie spowodowało, gdyż znaczące przeobrażenia w prasie nastąpiły dużo wcześniej lub o wiele później). A. Słomkowska scharakteryzowała przeobrażenia modelowe, strukturalne, kadrowe, ilościowe i jakościowe prasy w latach pięćdziesiątych. Nakreśliła ewolucję polityki informacyjno-propagandowej, metod kierowania środkami masowego przekazu i sposobów traktowania krytyki oddolnej. Zatrzymała się na zmianach w systemie prenumeraty i kolportażu, zwracając uwagę, że prowadzona w latach pięćdziesiątych kampania likwidacji analfabetyzmu i upowszechnienia podstawowego nauczania nie spowodowała wydatnego zwiększenia czytelnictwa prasy.

Wprowadzenie do problematyki sesji stanowiły wystąpienia, dla których cezurą początkową był rok 1944 i pierwsza połowa lat pięćdziesiątych. Krzysztof Hnatkowski przedstawił bilans strat poniesionych przez dziennikarstwo w wyniku wojny i okupacji. Lidia Piwońska zajęła się sprawami wydawniczymi i analizą „Rzeczypospolitej” (1944—1950) — pierwszego dziennika w Polsce Ludowej. A. Krawczyk dokonał próby określenia miejsca resortu informacji i propagandy w systemie prasowym PRL. Politykę prasową w okresie unifikacji (1949—1953) omówił M. Adamczyk, a dyskusję o roli i funkcjach prasy w późniejszym okresie (1953—1956) podsumował i zanalizował A. Kozieł. Rozważania o roli i znaczeniu przemian lat pięćdziesiątych w dziennikarstwie poprzedził referat Zenobiusza Kozika, dotyczący głównych problemów politycznych w latach 1955—1957.

Kolejne wystąpienia nie stanowiły jednolitego bloku tematów i ich ujęć metodologicznych, nie były to również omówienia jednolitych typów prasy. Bardziej całościowy „rzut oka” stanowiły rozważania poświęcone przeobrażeniom prasy mło-

dzieżowej w latach pięćdziesiątych (A. Zieliński), zmianom w prasie ludowej (Graczyzna Kubicka) i w prasie Stronnictwa Demokratycznego, z uwzględnieniem powstałego w 1956 r. „Kuriera Polskiego” (P. Kościński). Podobny charakter miały opracowania dotyczące tygodników społeczno-kulturalnych tego okresu (komunikat Marka Grzelewskiego), powiatowych organów Frontu Narodowego (1954—1958; Wiesław Koński), a także regionalnych inicjatyw związanych z powstawaniem pism społeczno-kulturalnych i satyrycznych (Danuta Grzelewska). W dwu referatach podjęto problematykę zmian zachodzących w owym czasie w prasie regionalnej: radomskiej (Wiesław Macierzyński) i opolskiej (Zbigniew Grabowski). Odrębne zagadnienie, omówione na przykładzie organów wojewódzkich PZPR, to kwestia sporów wokół zadań i roli tych pism w wydarzeniach 1956 r. (A. Kozieł i M. Adamczyk); referat ten stanowił tło dla analizy problematyki poruszanej na łamach „Trybuny Ludu” w 1956 r. (komunikat Romana Kaziora). Prasie popołudniowej w Polsce Ludowej poświęcono trzy wystąpienia: Al. Leszek Gzella omówił nową formułę pism popołudniowych w latach 1956—1957, natomiast konkretne przykłady w odniesieniu do tego referatu stanowiły opracowania D. Grzelewskiej o łódzkim „Expressie Ilustrowanym” i A. Krawczyka o warszawskim „Expressie Wieczornym”. Ewa Heine na podstawie zachowanych audycji radiowych i wspomnień dziennikarzy przedstawiła rok 1956 w Polskim Radio.

Dyskusję, zogniskowaną wokół referatu Z. Kozika *Główne problemy polityczne w latach 1955—1957*, zdominowały kwestie przeobrażeń politycznych połowy lat pięćdziesiątych. Najczęściej poruszane w niej zagadnienia: periodyzacja dotycząca lat pięćdziesiątych, sposób problematyzacji zagadnień, kwestie terminologiczne, pojawiły się także przy okazji omawiania innych referatów. Polemizowano z tezą uznającą datę śmierci Józefa Stalina za znaczącą cezurę polityczną. Dyskutanci skłonili się do eksponowania w rozwoju prasy roku 1954, nie tyle ze względu na znaczenie II Zjazdu PZPR w marcu, ile z powodu listopadowej narady aktywu partyjnego.

Według M. Adamczyka, rok 1953 trzeba uznać przynajmniej za „podetap” w historii prasy, przede wszystkim ze względu na IX Plenum KC PZPR; w omawianym okresie prasa wyprzedzała procesy społeczno-polityczne.

J. Kądzielski uznał, że rozwój badań nad historią prasy spowodował wyodrębnienie własnych sposobów periodyzacji; nie są już stosowane cezury polityczne dla określenia poszczególnych etapów w dziejach dziennikarstwa. Niemniej wypowiedział się przeciwko wyróżnianiu zbyt krótkich okresów historii kultury symbolicznej, w tym również historii prasy.

Zastrzeżenia wzbudził język niektórych referatów: zarówno kwestie terminologiczne, jak — przede wszystkim — sposób narracji. Sprzeciw wywoływały nieprecyzyjne lub niejasne określenia, m.in. „państwa demokracji ludowej” i „demokratyzacja prasy po 1945 r.” Jerzy Eisler postulował stosowanie w narracji historycznej nowoczesnego języka naukowego (zamiast „państwa demokracji ludowej” proponował „państwa realnego socjalizmu”). J. Kądzielski i Wiesław Władyka stwierdzali, że w niektórych przypadkach bardziej uzasadnione jest stosowanie „języka okresu i przedmiotu badań”. Tadeusz Kupis, zwracając uwagę na konieczność precyzji terminologicznej, stwierdził, że takie terminy, jak „dziennikarz”, „publicysta”, „redaktor”, nie mogą być stosowane wymiennie. Upomniał się o konkretne stosowanie definicji „dziennikarstwa” w celu wyeliminowania wieloznaczności terminologicznej.

Zabierając głos na temat referatu Zenobiusza Kozika, Józef Kądzielski zwrócił uwagę, że historycy z reguły są stroną w sporach politycznych i jest to słuszne, gdyż inaczej nie byłoby szkół w historiografii, a historycy jedynie spieraliby się

o fakty. W odniesieniu do historii najnowszej historiografia przyjmuje postawę po-
kutniczą, „spowiadając się z tego, co zrobili politycy”.

W odpowiedzi na uwagę M. Grzelewskiego i J. Eislera, iż w jego referacie
znikła z pola widzenia przyczynowo-skutkowa linia rozwoju wydarzeń historycz-
nych. Z. Kozik podkreślił, że interesował go „styk głównych płaszczyzn kryzyso-
wych”, z pominięciem faktografii. Zdaniem referenta, nowoczesna historiografia, nie
poprzestając jedynie na przedstawianiu faktów, powinna odpowiadać na pytania
nie tylko: jak, ale i dlaczego tak było?, jakie były warianty i możliwości? W sto-
sunku do wydarzeń lat pięćdziesiątych sformułowanie odpowiedzi na wszystkie tak
postawione pytania jest jeszcze niemożliwe. Jednocześnie dyskutant w historyczny
sposób dokonał oceny zjawiska centralizacji prasy i omówił jej rolę w przełomo-
wych wydarzeniach politycznych. Przestrzegając także przed mitologizowaniem zjawisk
politycznych i upowszechnianiem w prasie stereotypów nie wynikających z analizy
dokumentów i przeprowadzonych badań. Również A. Słomkowska, zabierając głos
w dyskusji, wypowiedziała się przeciwko dokonywaniu pospiesznych uogólnień.
Stwierdziła, że w publicystyce historycznej i opracowaniach popularnonaukowych
funkcjonuje wiele ogólników i gołosłownych pseudosyntez.

Zofia Sokół przedstawiła informacje o prasie rzeszowskiej po II wojnie świa-
towej. Prasa ta powstawała w warunkach odmiennych niż w innych ośrodkach, co
było uwarunkowane brakiem odpowiednich tradycji w okresie przedwojennym.
Omawiając specyfikę i rozwój prasy tego regionu referentka uzupełniła i poszerzyła
informacje o tytułach wymienionych w pracach D. Grzelewskiej i A. Krawczyka.

W dyskusji podniesiono sprawy funkcjonowania i oceny ruchu korespondentów
robotniczo-chłopskich w latach pięćdziesiątych. Wskazano, że spowodował on erozję
fachowości w zawodzie dziennikarskim i w miarę upływu lat nabierał coraz bardziej
zbiurokratyzowanego charakteru (T. Kupis). Jednocześnie jednak zwrócono uwagę,
że z ruchu tego przeszło do redakcji wielu wartościowych dziennikarzy (L. Gzella).

Podjęte również zostały rola VII Plenum i „Po prostu” (A. Słomkowska
i W. Władyska), a także sprawy odbiorców prasy i czytelnictwa (L. Gzella).

Zdaniem A. Krawczyka, udaje się stopniowo odtworzyć szereg mechanizmów
kierowania prasą; dokonano przeglądu źródeł i stanu badań nad prasą lat pięć-
dziesiątych. Referent zaproponował, aby zaprezentowane na sesji materiały opubli-
kować w wydawnictwie SD PRL.

Wypowiedzi zaproszonych na sesję dziennikarzy miały charakter wspomnie-
niowy. Najciekawsze i najobszerniejsze było wystąpienie red. Wiesława Wilczka.
Swoją wypowiedź rozpoczął on od refleksji, że inaczej ocenia się fakt powstania
pisma w oparciu o dokumenty, przy próbie syntetycznego przedstawiania inicjatyw
prasowych, inaczej zaś w sytuacji, kiedy uczestniczyło się w redagowaniu pisma.
W. Wilczek, jeden z redaktorów wrocławskich „Poglądów” — czasopisma studen-
tów i młodej inteligencji, omówił genezę tego pisma, zaprezentował sylwetki ludzi,
którzy je tworzyli, zanalizował powiązania redakcji z organizacjami młodzieżowymi.
Szeroko przedstawił też problematykę poruszaną na łamach „Poglądów” i atmosfę-
rę panującą wśród ówczesnej młodzieży. W konkluzji stwierdził, że inicjatywy te-
renowe związane z powstawaniem pism społeczno-kulturalnych dla studentów
i młodej inteligencji były pewnym refleksem, spóźnioną kontynuacją „Po prostu”.
Powtarzano prawdy odkryte przez redaktorów warszawskiego tygodnika.

Dokonując oceny sesji, Anna Magierska podkreśliła, że niezbędne jest równo-
ległe prowadzenie badań nad prasą centralną i prasą poszczególnych regionów.
Spełniły ten wymóg wygłoszone referaty, przedstawiając pełny obraz warunków
powstawania i rozwoju prasy. Za niezwykle cenne i ciekawe uznała konfrontacje
historyków prasy z dziennikarzami.

W podsumowaniu sesji A. Słomkowska wskazała na poszerzenie zakresu i zasięgu badań. Zespół Naukowo-Badawczy Historii Dziennikarstwa Polski Ludowej pracuje nad prasą lat pięćdziesiątych, jakkolwiek ciągle jeszcze nie uważa się za zamknięte badań nad genezą i początkami Polski Ludowej. Niebawem sfinalizowane zostaną badania strat wojennych polskiego dziennikarstwa, na ukończeniu znajdują się opracowania poświęcone historii prasy w poszczególnych miastach, zaawansowana jest praca nad monografią „Rzeczypospolitej”. W dalszych badaniach nad prasą lat pięćdziesiątych w większym stopniu należy zwrócić uwagę na sprawy personalne, powiązania osobowe redakcyjne i pozaredakcyjne, wzbogacenie faktografii o analizy przyczynowo-skutkowe zjawisk związanych z prasą oraz to, co stworzyło trwały dorobek dziennikarstwa. Dyskusja wykazała także konieczność krytycznego spojrzenia na obiegowe poglądy dotyczące przełomu październikowego i odmitologizowanie niektórych ocen związanych z tym okresem.

Zadaniem zorganizowanej przez Zespół sesji w Podkowie Leśnej, z udziałem historyków, prasoznawców, socjologów i dziennikarzy, było dokonanie próby oceny dorobku członków Zespołu w celu skorygowania, przeprofilowania i uzupełnienia prowadzonych badań. Cel ten został osiągnięty.

O znakomitą stronę organizacyjną sesji zadbał Ośrodek Dziennikarstwa Stowarzyszenia Dziennikarzy Polskich.

Danuta Grzelewska